

En toch — de tijd zal het eischen. Lost rechtis het probleem niet op, dan zal links de taak eenmaal op andere wijze overnemen. Men leze daartoe slechts de vele uitlatingen door, van welke ik er eenige citeer (pag. 46 v.) en merke, hoeveel gevaar de situatie in zich bergt.

En nu de hoofdzakelijke kritiek: de kwestie van het erkennen van drieërlei hoofdrichting.

In dit opzicht is er misverstand tusschen mijn critici en mij. Die maatstaf namelijk wordt door mij uitsluitend en alleen aangeboden als (abstracte) maatstaf voor de overheid om te berekenen hoeveel geld ze maximaal aan een bepaalde stad of dorp voor het onderwijs zal kunnen toewijden, geheel afgezien van den reëlen toestand in die stad of dat dorp zelf. Zeker, hierbij is misverstand mogelijk. Des te meer, omdat we vooral sinds 1920 zoo aan de vereenzelviging van staatszaak en volkszaak gewend raken, dat het misverstand vaak voor de hand ligt. Maar dan is ook des te meer getuigenis nodig. Want U zult het met mij eens zijn, denk ik, dat die vereenzelviging zoo God het niet verboodt, op het „diensthuus“ uitloopen moet! Mijns inziens moet de oplossing van het gestelde probleem gezocht in de scherpe onderscheiding van „staatszaak“ en „volkszaak“ (het adagium van Minister Colijn).

Wat de staatszaak betreft: De overheid begint met rekenen. Geheel abstract kan ze dit natuurlijk niet doen. Ze kan bijv. niet met doen alsof ze met het betalen van één school per dorp zou kunnen volstaan. Ze heeft met zekere differentiatie in het volksleven te rekenen. Maar ze rekent toch (om tot een minimum te komen) zoo eng mogelijk. En zoo komt ze tot een bepaald bedrag dat ze hoogstens aan zekere groepen van steden en dorpen (klassificatie) kan toekennen.

Daarna komen we tot de volkszaak. Hier „wijze“ de overheid absoluut niet „aan“. Hier wachtte ze af, wat uit het particulier initiatief ophloei. Het stichten van scholen moet, behoudens enkele der ook thans gestelde algemeene voorwaarden aangaande den bouw, het peil van het onderwijs, hygiëne, enz., vrij zijn.

Vervolgens komt dan de praktische moeilijkheid, hoe het bedrag, dat de overheid abstract als maximum heeft, onder de werkelijk bestaande scholen in een bepaalde plaats concreet te verdeelen zij. Deze praktische moeilijkheid is m.i. althoewel niet gemakkelijk op te lossen, zeker ook niet onmogelijk op te lossen. Hier ontbreekt mij de plaats dit nader te ontwikkelen. Maar dit te ontwikkelen behoeft ook niet. 't Gaat alleen om het verduidelijken van 't gestelde principe. En — zou aan dit principe, namelijk het principe van ongeveer een dusdanige onderscheiding tusschen staatszaak en volkszaak, niet een acceptabele belichaming kunnen worden gegeven?

Ik hoop, voor wat dit principe betreft, aangeduid te hebben, dat onzerzijds tegen een op deze wijze geschikt systeem geen principieele bezwaren behoeven te worden ingebracht; integendeel, indien het mogelijk zal blijken den eisch der geweldige verlaging van het peil onzer staatsuitgaven voor onderwijs nog dienstbaar te maken aan de vrijheidsidee, zal er groote reden tot dankbaarheid kunnen zijn.

En of nu confessioneel indifferentisme uit het doorvoeren van het geschetste systeem geboren zou kunnen worden? Neen! Absoluut niet! Het tegendeel zelfs! Want het eenige „drukkende“ dat het geschetste systeem kan hebben, is, dat de schoolvereenigingen weer zelf iets te betalen zullen kunnen krijgen. En — dit pleegt voor de beginselliefde over het algemeen juist een zegening te zijn. Zeker zal het ons, Gereformeerden, wel het allerminst benauwen. Dat heeft de geschiedenis reeds rijkelijk bewezen.

Wordt in de brochure (en reeds eerder ook in de „Standaard“-hoofdartikelen) van „Protestants-Christelijk“ gesproken, dan heeft dit nergens de bedoeling om de bestaande differentiatie te beletten, integendeel! Thans wordt die differentiatie belet door de bekende „gelijksortigheidsbepaling“. Deze bepaling dient thans tot beperking der vrijheid; als noodmaatregel; en dus tijdelijk ten einde door iets beters vervangen te worden, opdat het niet blijft en een klem wordt. Maar bij het nieuwe geschetste systeem verdwijnt dit beletsel. De differentiatie wordt vrij. Alleen als het op het ontvangen van de staatsgelden aankomt, zal blijken, dat de overheid niet elke differentiatie

ten volle kan honoreeren, ook al laat zij ze vrij. En dat zal nimmer kunnen. Alles vrij en dan tegelijk een overheid die alles betaalt, kan nooit. Op het oogenblik betaalt de overheid, maar laat niet alles vrij. Wij willen liever, dat ze alles vrij laat — en 't met die vrijheid waagt — maar dan niet alles betaalt. En indien zoo, — dan is daartoe een maatstaf noodig. In zekeren zin keert hier dan wettelijk het „gelijksortigheidsbegrip“ terug, maar dan alleen als maatstaf voor de billijke verdeling van beschikbare gelden.

Verder: U verstaat het niet dat ik voor buurtschapsscholen zoo iets bepleit als relatieve neutraliteit. Ja, maar dit is bij gebrek aan beter. Ik bedoel die buurtschapsschooltjes, die geen voldoende aantal kinderen opleveren, om daar op grond der wet een „bijzondere“ school te kunnen stichten. Op 't moment zijn zulke buurtschapsschooltjes „openbare“ scholen zonder meer. En dat moet toch zoo niet blijven. Bepleiten ook daar voor zeg bijv. elke 10 kinderen een Roomsche, een Gereformeerde, een Hervormde school wettelijk mogelijk te maken, ware dwaasheid. Wat dan? Ik voor mij zie geen ander redmiddel ter breking van het monopolie der „openbare“ school dan wettelijke verzachting der „openbare“ schooltjes van het neutraliteitsbegrip. Practisch wordt dat reeds vaak in toepassing gebracht. Want juist in die buurtschapsschooltjes vindt men vaak „openbare“ schoolhoofden van Christelijke belijdenis, die Zondags nog een Zondagschooltje houden, ook in de week op allerlei wijze in de school „evangeliseren“, enz.

Tenslotte: Sinds 1920 is de roep naar een onderwijs-wet welke meer in overeenstemming is met de leuze: „de school aan de ouders“, onder ons steeds sterker geworden. Op 't oogenblik schijnt dit te luwen. Dat komt voor een niet gering deel, omdat het zoo moeilijk is, het met elkander eens te worden over de structuur van een nieuwe wet. Zoodra er voorstellen komen — de brochure in kwestie bewijst het — komt ook meeningsverschil los. En — U is zoo voorzichtig en tactisch Uw eigen voorstellen even te bewaren tot ik uitgesproken ben. Waarlijk, dat is voorzichtig. Ik kan slechts zeggen, dat hoe meer ik de moeite zie, om het met elkander eens te worden, ik ook des te meer de noodzakelijkheid der wet van 1920 leer erkennen en 't werk van Minister De Visser leer waardeeren. 't Kon in 1920 onmogelijk anders. 't Zou ook nu, in 1925, wellicht niet anders kunnen.

En een andere oorzaak, waarom de roep naar een reconstructie der wet onder ons op 't moment schijnt te luwen, is het feit, dat een geestverwant in den engeren zin des woords, thans minister van onderwijs is. Een iegelijk wacht af. En doet dit met vertrouwen. In handen van Minister Rutgers is de wet van 1920 zeker nog zoo kwaad niet. Nog nooit heeft de wet zulk een goede kans onder ons anti-revolutionairen gehad.

En derdenz, de huidige minister van onderwijs heeft nooit verborgen, dat hij het scheppen van een nieuwe wet op het L. O. nog zoo noodig niet vindt.

Om dat alles luwt de discussie.

En toch is het jammer. Want het probleem blijft hetzelfde. En de oplossing laat zich wel voor een kort poosje, maar niet op den langen duur ter zijde schuiven.

Hooggeachte Redacteur, nogmaals, ik dank U voor Uw vriendelijke bespreking, ik hoop dat U mij niet euvel duidt, dat ik niet op de bijzaken ben ingegaan — immers hoe zou ik in dit bestek dat kunnen — en ik vertrouw althans eenigermate in deze discussie tot verheldering van het in de brochure bepleite te hebben kunnen bijdragen.

Met beleefden dank voor verleende plaatsruimte,

Uw dw. dr.,

VAN DER VAART SMIT.

LITERATUUR EN KUNST.

Christina Doorman, Selma Lagerlöf.

Zeer veel reeds werd geschreven over de Zweedsche kunstenaar Selma Lagerlöf en haar werk, niet alleen door buitenlandsche publicisten, maar ook door Nederlanders, in onze eigene taal. Talrijk zijn de artikelen, de grotere en kleinere studiën, die men samenbrengen kan, als men over de

Schrijfster van het wonder-mooie en altijd weer bekorende „Gösta Berling“ materiaal zoekt. Het is daarom ook niet in de eerste plaats de verwachting op iets nieuws, die aanstonds onze belangstelling wekt, als een nieuwe studie over Selma Lagerlöf wordt aangekondigd, maar de aantrekkelijkheid van het onderwerp. Als men „Gösta Berling“ gelezen heeft, werkelijk gelezen, en men de zeldzame bekoring van dat boek heeft gevoeld, wil men telkens weer in die lectuur terugvallen, door te lezen, wat anderen er over schrijven en grijpt men belangstellend naar een nieuw boek, dat over de Schrijfster van „Gösta Berling“ en haar werk verschoont.

Eenige maanden geleden nu kwam zulk een nieuwe studie van de pers, en daar wellicht ook onder onze lezers sommigen zijn, die interesse hebben voor de Lagerlöf-literatuur, kan het zijn dat men nu hebben, op dit boek eens de aandacht te vestigen.

Het is „Selma Lagerlöf, haar leven en haar werken op Marbacka“ en geschreven door een Auteur, die reeds eerder over dit onderwerp handelde in tijdschriftartikelen, Christine Doorman²⁾. Christine Doorman heeft in Zweden gereisd en daar Selma Lagerlöf persoonlijk ontmoet, ze heeft de Lagerlöf-literatuur bestudeerd, zoo goed als ze de verschillende boeken van de Schrijfster heeft gelezen, ze beschikt dus over voldoende kennis van zaken om betekenisvolle verlichting te kunnen geven over deze veelszins moeilijke materie.

Al aanstonds op de eerste bladzijde van haar boek komt ze met een opmerking, welke juistheid de lezer van Selma Lagerlöf's boeken, terstond gevoelen kan. „Wanneer men“, zoo zegt ze, „een volkomen beeld wil geven van Selma Lagerlöf en haar werk, dan is het noodig, dat men het land kent en met eigen oogen gezien heeft, waaruit zij behoort is. Want zoozeer is zij één met haar Zweden en bovenal met haar provincie Wermland, dat men zich haar zelve en haar sagenfiguren, haar haar werk niet kan voorstellen, niet tot op den bodem der ziel kan verstaan, wanneer men dat Zweden en Wermland niet kent.“

Daargelaten nu voor het oogenblik de minder mooie styleering van dezen zin (over 't geheel vind ik den stijl van het boek slordig), wat hier gezegd wordt is zeker juist. Inderdaad doet de nauwkeurige lectuur van „Gösta Berling“ en b.v. ook van het laatst verschenen boek „Marbacka“ (Selma Lagerlöf's Jeugdbiografie) duidelijk zien, dat de Schrijfster zoo geheel één is met haar Wermland, daar van zoozeer „de personificatie“ is, dat het waar moet zijn, dat eerst de kennis van dat land en de verhoudingen de sfeer van Selma Lagerlöf's boeken volkomen kan doen begrijpen. Trouwens, mannen als Georg Brandes, André Bellesort, Oscar Levantin hebben in hun beschouwingen over deze literatuur hetzelfde getuigd.

Een tweede opmerking van betekenis maakt Christine Doorman als ze er op wijst, hoe Selma Lagerlöf in haar schrijven „haar landgenooten juist precies (geeft) wat zij vragen, waar zij behoefte aan hebben. Haar verhalen zijn de weerspiegeling van wat er in hen zelf omgaat... De Zweed vraagt om hem sprookjes en sagen te vertellen, vreemde emotioneeler en bovennatuurlijker nog dan dat welke hij diep in zichzelf hoort zingen gedurende de eentonigheid zijner winters en de slapeloosheid zijner zomers... Hij dweept met het onverwachte, de levendige, schokkende aandoeningen, met

¹⁾ Uita. van Nijgh en van Ditmar's Uitg. Mij. Rotterdam.

²⁾ Ik herinner mij in elk geval artikelen van haar hand in het Letterik. Bijblad van de „N. Rt. Ct.“ en in „De Vrije Arbeid“.

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

De Afzetting van den Docent A. Stoketee.

V.

Het was in de eerste plaats het litterarisch gedeelte van het onderwijs aan de Theologische School, waarover de Synode van 1882 haar zorgen moest uitrekken, maar toch niet uitsluitend. Ook met het oog op het theologisch gedeelte was versterking van leerkrachten gewenscht. Het lag n.l. in de bedoeling de oudste twee docenten, die beiden al de zeventig gepasseerd waren, voor een deel van hun arbeid te onthoofden. De Curatoren stelden voor, dat de Synode twee docenten benoemen zou, van wie een zich geheel aan de litteraire vakken zou wijden en de ander ook voor een deel in de theologie zijn hulp verleenen zou (Handelingen 1882, p. XXII).

Het was dus te verwachten, dat er twee nieuwe docenten zouden worden aangewezen, en het ligt voor de hand, dat in de kringen van hen, die hierover te beschikken hadden, de aanspraken en kansen van dezen en van dien gewogen werden. Men mag gerust aannemen, dat de meeste leden der Synode hierin niets anders voor oogen hadden dan het belang der School, maar men zie aan den anderen kant niet over het hoofd, dat hier een terrein was voor intrigues. Daarbij hielden men in het oog, dat nog al dikwijls dezelfde personen telkens opnieuw naar de Generale Synode afgevaardigd werden. Als van zelve kregen zulke figuren in den loop der jaren een zeker overwicht, dat wel in vele gevallen heilzaam gewerkt

zal hebben, maar dat toch ook een gevaarlijken kant, had.

Stoketee heeft het ondervonden. Ongetwijfeld lieten de resultaten van zijn onderwijs te wenschen over, maar daarom mocht men hem zoo maar niet afzetten. De Synode had moeten begrijpen, dat men hem jaren aan een taak had belast, die ook voor krachtiger naturen dan hij te zwaar zou zijn geweest, en die men al lang had behoorde te verlichten. Reeds in '75 had De Lindeboom van Zaandam, de latere hoogleraar, betoogd, dat er naast Stoketee en Mulder nog twee docenten moesten worden benoemd, die geen predikanten behoefden te zijn (in zijn brochure „De Christelijke Gereformeerde Kerk“, Heusden, 1875, p. 57). De Synode, die in dat jaar bijeenkwam, heeft de benoeming van een nieuwen docent in de litterarische vakken wel overwogen, maar besloten daartoe nog niet over te gaan (Handelingen 1875, Art. 63). In '77 hadden Curatoren, met het oog op den slechten toestand der financiën, „den moed niet“ de Synode het voorstel te doen, „om het onderwijzerspersoneel aan de school te vermeerderen“; wel hoopten ze, dat de Heere hen daar spoedig toe in staat mocht stellen (Handelingen 1877, p. 83). Twee jaar later, in 1879, was het weer „het gemis van de noodige gelden, in verband met de ongunstige tijdsomstandigheden“, dat er hen van af deed zien vermeerdering van het aantal Docenten te vragen (Handelingen 1879, Art. 148).

Wat al lang eer had moeten gebeuren, had men althans in '82 behoorde te doen: voor het meer elementaire onderwijs in de klassieke talen één of twee leerkrachten naast Stoketee stellen en hem alleen de hoogste klassen laten. Of moende men hem geheel van het voorbereidend onderwijs te moeten onthef-

ten, dan had men hem eenige theologische vakken kunnen opdragen. De Curatoren brachten in de verdeling der vakken wel meer verandering aan en nu gerustheid hadden ze hem b.v. Exegese Nieuwe Testament en Homiletiek kunnen toevertrouwen. Een goed ingelicht, dan heeft hij soms ook wel theologische colleges gegeven.

Er was misschien ook wel wat anders op te vinden geweest. „Wij hadden in 1882 gewenscht, en hebben dat ook nog aan een lid der Synode gezegd“, aldus Ds T. Bos in „De Wachter“ van 10 April 1914 — „dat men Stoketee als Privaat-Dozent aan de School zou laten onder zekere financiële voorwaarden: dan zouden vele studenten, die leeren wilden van zijne lessen gebruik maken, waardoor het wetenschappelijk peil der School niet weinig zou zijn verhoogd“. Of dat gekund had, laat ik daar, maar men had althans moeten beproeven hem op de een of andere wijze voor de School te behouden. Dan was hij terecht in de gelegenheid gebleven te arbeiden aan de academische vorming der studenten. Dat was in Kampen heusch geen weelde, en in dat opzicht voorzag hij in een leemte, waarin het niet een ieder gegeven is te voorzien.

Was men aldus te werk gegaan, men zou inderdaad het belang der School hebben gediend. Ook zou men dan hebben gehandeld naar den eisch der Christelijke naastenliefde: het zwakke niet te vernietigen, maar te steunen, op te heffen. Deze eisch klemden te meer waar hier, in de Synode, de Kerk zelf optrad. Immers zoo men ergens in deze wereld van haat en afgunst waarin het „homo homini lupus“ helaas! maar al te veel waarheid bevat, in deze „Vreterwereld“, door Stoketee zoo tekenachtig beschreven (in het onder de

het geheim. Hij, die „C... derbare re... Zweedsche... ken „zijn... van (haar... dat ons, m... in deze v... veel sterke... eigen wer... in het ver... hoezeer de... kunnen we...

Na deze gerlofs w... we moete... gaat dan... voerige b... literatuur... we versch...

Zoo, da... gen in de... figuur als... Martha D... de beeldin... paalde j... voor de... Ekeby en... verscheide... in „Gösta... werkelijkh... transver... Dohna. Z... immers n... Dohna nie... beren twi... van Svart... reële me... tasie van... rijn, dat z... men en it... dat zijn b... geleigd.

Een hoe... boek is v... van Selma... sage en f... leeft in h... meendenk... er invloed... maar niet... een mysti... van voorb... en dan bli... der Schrij... geeft, dat... lende van... heid is... werk, dat... Kungahall...

Ook is... Lagerlöf... beeld dan... ning van... geen voor... inmering a... telkens v... boek „Ma... trek van... werk vind... ning van... comische... sommige...

Met illu... van Selma... en, ofscho... ook elders...

titel versel... zwakke ve... Christus... het teere...

Men he... getracht he... doch hem... onodelo rol... fel. Door... leiden, is... dat ook l... plaats" in... werd Stek... zelfs drie...

Het is v... driftoeren... doelingen... verkeerde... daar men... Men heeft... met hem t... en verleg... zou wel g... besloot. D... behandelde... verder aar... zoo lang o... docenten h... een noch... Men klaagt... maar in k... zijner broe... in 1914.

Nu is he...